

Geliş Tarihi:
05.03.2024
Kabul Tarihi:
19.03.2024
Yayımlanma Tarihi:
28.06.2024

Kaynakça Gösterimi: Karaçay, A. B. (2024). Türkiye'deki Suriyeli mültecilere yönelik entegrasyon politikaları: Çekingen ve merkezîyetçi yaklaşımlar. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(49), 1779-1800. doi:10.46928/iticusbe.1447429

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ MÜLTECİLERE YÖNELİK ENTEGRASYON POLİTİKALARI: ÇEKİNGEN VE MERKEZİYETÇİ YAKLAŞIMLAR

Derleme

Ayşem Biriz Karaçay

Sorumlu Yazar (Correspondence)

İstanbul Ticaret Üniversitesi

biriz.karacay@gmail.com

Ayşem BİRİZ KARAÇAY, lisans eğitimini Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde tamamlamıştır. Yüksek lisans eğitimini Bilkent Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler (MA) programında tamamlayan Karaçay doktora derecesini Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler doktora programında tamamlamıştır. Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde (MiReKoc) çalıştıktan sonra, araştırmalarına İstanbul Ticaret Üniversitesi'nde doktor öğretim üyesi olarak devam etmektedir.

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ MÜLTECİLERE YÖNELİK ENTEGRASYON POLİTİKALARI: ÇEKİNGEN VE MERKEZİYETÇİ YAKLAŞIMLAR

Ayşem Biriz Karaçay
abkaracay@ticaret.edu.tr

Özet

Amaç: Arap devrimlerinin etkisiyle gerçekleşen gösteri ve protestolarla Mart 2011'de patlak veren Suriye iç savaşı, Suriye halkının önce Lübnan, Türkiye ve Ürdün gibi komşu ülkelere, ardından başta Avrupa olmak üzere dünyanın dört bir köşesine sığınmalarına neden oldu. Suriyelilerin Türkiye topraklarına sığınma talebinde bulunmasıyla, Türkiye mülteci politikaları bağlamında yeni bir döneme girdi. Türkiye geçici olduğunu varsaydığı bu kitlesel göç hareketi için önce “misafirperverliğe” dayalı pozitif bir söylem geliştirdi. Sayıların artmasıyla, Türkiye Suriyelilerin kalıcılığına yönelik politikaları gözden geçirmek durumunda kaldı. Bu derleme makale 2011'den bugüne Türkiye'deki Suriyeli mültecilere uygulanan entegrasyon politikalarının genel bir değerlendirmesini yaparak, bu politikaları üç dönem etrafında incelemeyi amaçlamaktadır: sürekli geçiciliği hazırlayan dönem; sürekli geçiciliği devam ettiren çekingen/utangaç entegrasyon ve sürekli geçiciliği kalıcılaştıran merkezietçi entegrasyon.

Yöntem: Bu derleme makalede ikincil kaynaklar ayrıntılı olarak incelenmiş, entegrasyon politikaları eleştirel bir perspektifle yeniden irdelenmiştir. Bu amaçla akademik literatür taranmış, kamu kurumları, çeşitli kuruluşlar ve STK'ların güncel raporları kullanılarak entegrasyon politikalarına yeniden bir bakış sağlanmıştır.

Bulgular: 2011 yılından itibaren Suriyelilerin gelişiyle birlikte, Türkiye dünyada en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülke konumundadır. Bu kitlesel göç hareketiyle Türkiye bir yandan eski söylem ve uygulamalarını devam ettirmiş, bir yandan da yeni politikalara duyulan ihtiyaca önce “kısmi ve çekingen” sonra “merkezietçi” uygulamalarla cevap vermiştir. Daha çok AB fonlarıyla şekillenen ve araçsallaştırılan bu politika ve uygulamalar çekingenlik ve merkezietçilik ekseninde salınırken, Suriyelilerin “sürekli geçiciliği” ve giderek artan “mülteci karşıtlığı” Türkiye'nin kabul ve entegrasyon kapasitesini zorlamaktadır. Sonuç olarak, entegrasyon politikalarında, merkezi yönetim, etkin yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleriyle iş birliğinin daha çok geliştirilmesi, çok katmanlı bir göç yönetişiminin önünün açılması, merkezden tabana giden uygulamaların, tabandan şekillenebilmesi için oldukça önemli bir fırsat sağlayacaktır.

Özgünlük: Bu makale, Türkiye'de Suriyelilere yönelik entegrasyon politikalarındaki dönüşümü üç dönem üzerinden irdelemiş, Türkiye'nin uygulamalarındaki süreklilikleri ve kırılmaları yeniden ele alarak göç çalışmalarına özgün bir katkı sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Göç, Sosyal Uyum, Entegrasyon Politikaları, Avrupa Birliği, Suriyeli Mülteciler

JEL Sınıflandırması: R23

INTEGRATION POLICIES TOWARDS SYRIAN REFUGEES IN TURKEY: AVOIDANT AND CENTRALIST APPROACHES

Abstract

Purpose: The Syrian civil war, which started in March 2011 with demonstrations and protests under the influence of the Arab revolutions, caused the Syrian people to cross their own country's borders, first to neighboring countries such as Lebanon, Turkey and Jordan, and then to all corners of the world, especially Europe. Türkiye entered a new era in the context of refugee policies when Syrians escaping from conflict sought asylum in Turkish territory. Türkiye first developed a positive immigration discourse based on “hospitality” and “charity” for Syrians, whom it assumed were temporary. However, as the numbers gradually increased, Türkiye had to review both the permanence of Syrians and the policies regarding this permanence. The review article aims to make a general evaluation of the integration policies implemented to Syrian refugees who entered Türkiye after 2011 and to examine these policies around three periods: the period that prepares permanent temporariness; avoidant/shy integration that perpetuates permanent temporariness reality and centralized integration that stabilized permanent temporariness.

Methodology: Within the scope of the review article in question, secondary sources have been examined in detail and the integration policies implemented for Syrians in Türkiye have been re-evaluated from a critical perspective. For this purpose, academic literature on the subject was scanned, and a new look at integration policies was provided by using the findings and data of current reports prepared by public institutions, various organizations and NGOs.

Findings: Today, Türkiye is the country hosting the highest number of refugees in the world, with the arrival of Syrian refugees since 2011. With this mass migration movement, Türkiye, on the one hand, continued its old discourse and practices, and on the other hand, responded to the need for new policies, first partially and then with centralist practices. While these policies and practices, shaped and instrumentalized mostly by European Union funds, oscillate on the axis of timidity and centralism, the permanent temporality of Syrians and the increasing anti-refugee sentiment challenge Türkiye's acceptance and integration capacity. As a result, in integration policies, further development of cooperation with the central government, effective local governments and non-governmental organizations will provide a very important opportunity to pave the way for a multi-layered migration governance and to shape the practices from the center to the grassroots.

Originality: This article aims to make an original contribution to the field of migration studies by examining the transformation in integration policies for Syrians in Turkey over three periods and reconsidering the continuities and breaks in Turkey's practices.

Keywords: Migration, Social Cohesion, Integration Policies, European Union, Syrian Refugees

JEL Classification: R23

GİRİŞ

Bu derleme makalede, Suriye iç savaşının başlamasıyla birlikte 2011 yılında Türkiye'ye gelen Suriyeli mültecilerin kitlesel göçüne yönelik olarak Türkiye'nin uyguladığı entegrasyon politikaları değerlendirilecektir. Bugün dünya, pek çok kriz, kaos ve savaşın etkisi altında, bireysel ya da kitlesel göçlerle, yerinden edilen ve daha iyi bir yaşam arayışında olan birçok insanın siyasi tartışmaların öznesi olduğu bir döneme tanıklık etmektedir. Dijital platformlara yansıyan anlık haberler ve görüntüler başarıyla geçilen sınır hikayelerini, ya da kıyılarına vurmuş cansız bedenleri insanların "beğenisine" sunarken, yoğun katılımcı yapısıyla sosyal medya sürekli değişen gündemi hızla belirleyip, aynı hızla tüketebilmektedir. Öte yandan, göç hareketleri, hükümetlerin politika üretme kapasiteleri, sürekli devinim halinde olan göçmen nüfusun ilgili hizmetlerden yararlanma biçimleri ve deneyimleri göç literatürüne önemli katkılar sunacak yeni alanlar doğurmaktadır. Giderek artan sağ popülist parti ve liderlerin göç karşıtı söylem ve politikalarıyla, siyasallaşan ve araçsallaştırılan göçmen ve mülteciler¹ yeni ayrımcılık pratikleriyle de karşılaşmaktadır. Bu bağlamda, uluslararası insan hareketliliği sayısal olarak dalgalansa da, devam etmekte, yeni boyutlar kazanan ve giderek derinleşen göçmenlerin ve mültecilerin entegrasyonu (toplumsal uyum) tartışmalarını da beraberinde getirmektedir. Bu derlemede ilk olarak entegrasyon tartışmaları değerlendirilecek, ardından Türkiye'nin 2011'den sonra oluşturduğu entegrasyon politikaları üç ana dönem etrafında incelenecektir: Sürekli geçiciliği hazırlayan dönem; sürekli geçiciliği devam ettiren çekingen/utangaç entegrasyon ve de sürekli geçiciliği kalıcılaştıran merkezî entegrasyon.

ENTEGRASYON TARTIŞMALARINA BİR BAKIŞ

Günümüzde, mültecilerin ve göçmenlerin yaşadıkları toplumla kurdukları ilişki, her iki tarafında değiştiği, dinamik ve lineer olmayan bir süreç olarak ifade edilmektedir (Kaya, 2022; Penninx & Garces-Mascarenas, 2016; Yüksek, vd., 2023). Ancak, Deniz Yüksek ve Hatice Kurtuluş, Uğur Tekin ve Esra Kaya Erdoğan'ın Türkiye'deki göçmen mahallelerini konu alan araştırmalarında (2023) ifade ettikleri gibi, iki tarafı da değiştiren bu çok boyutlu entegrasyon sürecini kavram olarak uygulamak oldukça zordur. Ancak bazı araştırmalar asimilasyona dayalı tek taraflı politikaların devam ettiğini günümüzdeki pratikleriyle göstermektedir (Favell, 2019; Yüksek, vd., 2023). Ayrıca, Schinkel'in de dile getirdiği gibi (2018), entegrasyona dair kuramsal tartışmaların bir bölümünde, "ev sahibi toplum" sorunsuz, tek/yekpare bir yapı olarak kabul edilirken, göçmenler ve etnik gruplar "sorunlu" nüfus grupları olarak öne çıkarılmıştır. Bu çerçevede entegrasyon, bütünü parçalarının birbiriyle ilişkisi ve uyumu değil, göçmen bireylerin var olan ev sahibi topluma adaptasyonuna indirgenirken, ev sahibi toplumun sosyal kültürel farklılıkları ve var olan yapısal eşitsizlikleri göz ardı edilebilmektedir (Dahinden, 2016; Yüksek, vd., 2023). Bu farklılıklar dahilinde, entegrasyonun

¹ Her ne kadar 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki coğrafi kısıtlama Türkiye'de bulunan Suriyelilere mültecilik statüsü vermese de, Suriye'de yaşanan iç savaş sonrası gerçekleşen bu büyük çaplı kitlesel zorunlu göçle Türkiye'ye gelen Suriyelilerin çoğunun geçici koruma statüsüne sahip olmalarından ötürü, bu çalışmada genel olarak "mülteci" ifadesi kullanılacaktır.

sınıfsal boyutu da dikkatlerden kaçmaktadır. Zira entegrasyon tartışmalarında, orta veya üst sınıflardan gelen göçmenlerin çoğunluk toplumuna uyumundan çok, yoksul, ya da işsiz göçmenlerin çoğunluk toplumuna uyumunun irdelendiği görülmektedir (Kaya, 2022; Schinkel, 2018).

Özetle, kendileriyle birlikte bütünün de karşılıklı dönüşümüne neden olan entegrasyon statik bir kavramdan ziyade, içinde bulunduğu tarihsel-siyasi-sosyal-kültürel-hukuksal bağlama göre farklı göçmen pratikleri ve stratejileriyle, hatta birbiriyle çelişebilen politika ve uygulamalarla anlamı ve erişilme yolları sürekli evrilen bir olgudur (Kaya, 2014; Şimşek, 2019; Danış & Dikmen 2022, Unutulmaz 2022). Dinamik, çok boyutlu ve karmaşık bir kabul ve katılım süreci içinde, entegrasyon politikalarının, bugün haklara erişim sağlayan bütünleştirici politikalarla; geçicilik, geri dönüş ve geri gönderme odaklı dışlayıcı politikalar arasında salındığını söylemek mümkün. Sonuç olarak, en yalın haliyle entegrasyon kavramı göçmenlerin gelinen ülkedeki toplumsal yapının farklı bileşenlerine (yasal statü, eğitim, sağlık, barınma, istihdam, kültürel hayat gibi), çeşitli biçimlerde uyumu olarak ifade edilebilir (Danış & Dikmen, 2022).

AB düzeyinde ise entegrasyonuna dair çizilen ilkesel çerçeve etrafında, daha çok belediyeler ve bölgeler düzeyinde belirlenen ihtiyaçlar nezdinde uyum politikalarının geliştirdiği görülmektedir. Bu nedenle, AB özelinde entegrasyonun yukarıdan aşağı değil, aşağıdan yukarıya çok katmanlı bir yönetim olarak geliştiğini söylemek mümkün (Scholten & Penninx, 2016; Kurtuluş, vd., 2022; Kaya Erdoğan, vd., 2022). Başka bir ifadeyle, AB’de giderek yerleşen entegrasyon politikaları öne çıkmış (örneğin Zapata-Barrero, Caponio & Scholten, 2017; Kurtuluş, vd., 2022); böylece, bölgesel ya da yerel düzeyde “kültürel ve toplumsal çeşitliliğin” (diversity) sağlandığı ve “yerindenlik” ilkesinin gözetildiği entegrasyon politikaları geliştirilebilmiştir (Kurtuluş, vd., 2022; Yüksek, vd., 2023).

Ancak Ukrayna ve Rusya arasında Şubat 2022’de başlayan savaş Avrupa’nın politika oluştururken sergilediği “seçilmiş dayanışma”yı (selective solidarity) gözler önüne sermiştir. Nitekim, Avrupa Komisyonu Ukraynalı mültecilere hızlı ve etkili yardım sunmak amacıyla Geçici Koruma Direktifini² ve çeşitli uyum fonlarını yürürlüğe koymuştur (Karaçay, 2023). Özetle, AB, Arap Baharı sonrasında gelişen kitlesel göç hareketlerine yönelik uygulanan dışsallaştırma politikalarının aksine, Ukrayna’dan gelenlerin erken entegrasyon ihtiyaçlarını karşılamak için özel önlemler almış (Karaçay, 2023); bu süreçte sivil toplum, meslek kuruluşları, gönüllüler ve diğer çeşitli aktörler de yeni gelenleri desteklemek için harekete geçmiştir. AB’ye yönelen önceki insan hareketleriyle karşılaştırıldığında, Ukraynalılarla sınırlı tutulan dayanışma ve yardımlar, AB nezdinde ortaya çıkan seçilmiş dayanışmayı çarpıcı bir şekilde göstermiştir (Carera & Ineli-Ciger, 2023). Sadece belli gruplara

² Bu direktif ilk olarak Bosna Savaşı sırasında uygulanmıştı. Arap Baharı ve Suriye iç savaşı sonrası gelişen büyük çaplı kitlesel göç hareketleri için göçmen ve mültecileri üçüncü ülkelerde tutmayı hedefleyen dışsallaştırma politikaları uygulanmış, geçici koruma direktifi rafta unutulmuştu (Karaçay, 2023). AK ayrıca Avrupa’daki Mülteciler için Uyum Eylemi (CARE) yasa teklifini de kabul etti.

sunulan dayanışma politikaları, devletlerin uluslararası mülteci rejiminin “uyum”, “gönüllü geri gönderme” ve “üçüncü ülkeye yerleştirme” seçeneklerinden ziyade, güvenlik ve kontrol ekseninde şekillenen dışlayıcı uygulamaları tercih ettiğini göstermektedir. Nitekim, uyum ve üçüncü ülkeye yerleştirme seçeneklerine sadece “seçilmiş” gruplar ulaşabilmiş, bu grupların dışındakiler için temel haklar daha ulaşılamaz olmuştur. Özetle, uluslararası mülteci rejimi sadece “seçilmişler” için dayanışma ve politika üreten, diğerleri içinse geçicilik ve geri dönüş odaklı dışlayıcı uygulamalar getiren bir yapıya dönüşmüştür. Bu bağlamda, Türkiye’deki Suriyelilere bakıldığında “geçici koruma statüsü”yle “sürekli geçicilik”lerinin (“permanent temporariness”) kalıcılaştığı görülmektedir (İçduygu & Demiryontar, 2022; Osserian 2020; Kirişçi & Yıldız, 2023). Ahmet İçduygu ve Birce Demiryontar (2022) ile Kemal Kirişçi ve Ayselin Yıldız’ın (2023) çalışmalarında ifade ettikleri gibi, sürekli geçicilik durumu, devletlerin mültecilere yönelik politikaları kolayca araçsallaştırabilmesini ve hatta dışlayıcı politikalar uygulamasını mümkün kılmıştır. İzleyen bölüm, Türkiye’deki Suriyelilerin sürekli geçiciliğin entegrasyon politikalarıyla nasıl kalıcılaştığını irdeleyen üç döneme odaklanacaktır.

ENTEGRASYON TARTIŞMALARI VE TÜRKİYE

Türkiye, “coğrafi sınırlama” koyarak kabul ettiği 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne istinaden, sadece Avrupa’dan gelen sığınmacıları mülteci statüsünde tanımlamayı kabul etmiştir. Ancak, Türkiye’de mülteci statüsü alan kişilerin azlığı dikkate alındığında, Türkiye’nin 2011 öncesine kadar mülteci entegrasyonu deneyiminin olmadığı ifade edilebilir (Danış & Dikmen, 2022). Zira, daha çok koruma ve usule ilişkin meselelere yoğunlaşan entegrasyon politikaları, ancak 2011 yılında Suriye’den gerçekleşen kitlesel göç hareketleri sonrasında “mülteci entegrasyonuna” doğru evrilebilmiştir (Şimşek, 2019). Nitekim, Türkiye 2015 yılından bu yana dünyanın en fazla mülteciyi ağırlayan ülkesidir³. Bu sayede bugün göç, göçmen, mülteci, entegrasyon gibi kavramlar Türkiye’de kamuoyunu ve siyaseti meşgul eden önemli tartışma alanları arasında yerini almıştır. İlgili politikalar bu derleme makale kapsamında üç ana dönem etrafında incelenecektir: Sürekli geçiciliği hazırlayan dönem; sürekli geçiciliği devam ettiren çekingen/utangaç entegrasyon ve sürekli geçiciliği kalıcılaştıran merkezî entegrasyon.

2011-2015: Geçicilikten Sürekli Geçiciliğe

Arap devrimlerinin etkisiyle gerçekleşen gösteri ve protestolarla Mart 2011’de başlayan Suriye iç savaşı, Suriye halkını yakın tarihin en büyük zorunlu göç hareketiyle karşı karşıya getirdi. 29 Nisan 2011 tarihinde ise Suriye’deki çatışmalardan kaçan 250-300 kadar Suriyeli sınırdan giriş yapmıştı.

³ Göç İdaresi Başkanlığı’nın verilerine göre 15 Şubat 2024 tarihi itibarıyla geçici koruma sağlanan toplam Suriyeli sayısı 3.167.421’dir. Ayrıca 2023 yılı sonu itibarıyla uluslararası koruma başvurusu yapan ilk üç uyruk Afganistan, Irak ve İran olarak sıralanmıştır. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler>

Türkiye, sıfır sorun politikası kapsamında 2009 yılında vizeleri kaldırma kararı aldığı Suriye’den gelen mültecilere “açık kapı” politikası uyguladı. Suriyelilerin temel ihtiyaçlarını karşılamak için ilk etapta Hatay’ın Yayladağı ilçesinde geçici barınma merkezi kuruldu. İzleyen günlerde, sığınmacıların artan gelişyle birlikte kurulan kampların sayısı arttı. Sınırlı sayıda uluslararası sivil toplum örgütüyle birlikte, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) bu merkezlerdeki faaliyetleri düzenledi. Sonuç olarak, 2011 yılı Nisan ayından itibaren Esad rejimine karşı savaşan gruplar ve aileleri için sınır illerinde kurulan kamplarla sınırlı ve kısmen döngüsel bir göç başladı (GAR, 2022).

Türkiye, “misafirperverliğe” ve “hayırseverliğe” dayalı pozitif bir göç söylemi geliştirdi (Abdelaaty, 2021; İçduygu & Demiryontar, 2022; Carpi & Şenoğuz 2021). Zira, Suriye’deki “zorba rejimden” kaçan Suriyelilere “muhacir”, onlara yardım edenlere de “Ensar” tanımlaması yapılarak, AB ülkelerinin aksine Türkiye’de Suriyelilere gösterilen merhamete vurgu yapıldı⁴ (Kaya, 2020a). Toplumunun kolektif hafızasına hitap eden “misafirperverlik”, “muhacir-Ensar kardeşliği” gibi söylemlerle, hükümet Suriyeliler karşısındaki pozisyonuna halk desteği sağlamış, başka bir ifadeyle gelenlerin ihtiyaçlarına yönelik kapsamlı bir entegrasyon politikası geliştirmeyi ertelemişti (Kaya, 2020a; Korkut, 2016). Türkiye, Suriyelilerin ülkedeki varlıklarının geçici olduğuna dair güçlü bir beklentiyle politika üretmiş, bu çerçevede kamplara insani yardım sağlanması öncelikli bir politika olmuştu. Suriye’den gerçekleşen ilk göçlerin ardından, özellikle Avrupa’daki medya ile karşılaştırıldığında, Suriyeli mülteciler konusu Türkiye’de büyük ölçüde göz ardı edilen bir konu olarak yerini aldı (Sert & Danış, 2021).

2013 yılına gelindiğinde, Suriyelilerin giderek artan kitlesel göç hareketi bir yandan geçiciliğe dayalı açık kapı politikasının belirsizliğini, bir yandan da hayırseverlik ve misafirperverlik söylemlerinin yetersizliğini belirginleştirmeye başladı. Aynı yıl, 6458 numaralı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun (YUKK) kabul edilmesi, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün (GİGM) ve taşra teşkilatının kurulması ile bir yıl sonra 6883 numaralı Geçici Koruma Yönetmeliği’nin (GKY) yayımlanması hukuki ve idari süreci etkileyen üç önemli adım oldu. Söz konusu hukuki ve idari çerçeve kapsamında, Türkiye’deki geçici korumanın yasal rejimi, YUKK’un 91’inci maddesi ve GKY yönetmeliği ile düzenlendi⁵. Böylelikle, 2011 yılından itibaren, tüm Suriyelilere daha önce Suriye’de yaşamış olan Filistinli mültecilere ve vatansız kişilere, bir grup olarak, Türkiye’de geçici koruma statüsünden yararlanabilme hakkı ve bu hakkın kapsamı belirlenmiş oldu⁶.

⁴ Mekke’den Medine’ye göç eden göçmenlere (muhacirlere) yardım eden Medineli Müslümanlara İslam tarihinde “ensar” denmiştir. Bu kavramlarla Türk hükümeti, Suriye mülteci krizindeki açık kapı politikasını meşrulaştırmak için İslami sembolizmden faydalandı (Kaya, 2020a).

⁵ Madde 91 geçici korumayı düzenler. Buna göre ülkesinden ayrılmaya zorlanan, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak için kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir.

⁶ Geçici koruma statü, sığınmacıların zorla geri dönüşe karşı korunmalarının yanında, sağlık hizmetleri, eğitim, sosyal yardım ve sınırlı da olsa işgücü piyasasına erişimi kapsayan temel hakları içermektedir.

Suriye'den kitlesel göç hareketlerinin başladığı 2011 yılında, Türkiye, aslında AB'ye üyelik sürecinde sınır yönetimi, göç ve iltica alanlarında başlattığı kapsamlı reformlarla, idari, hukuki ve kurumsal bir yapılanma süreci içindeydi. Dahası 2011'den itibaren hızla artan yoğun göç hareketi karşısında, yeni kurulan GİGM kendi idari altyapısını ve ilgili politikaları hızla geliştirmeye çalışırken, bu göç hareketine hazırlıksız yakalanmıştı. Bu süreçte Türkiye'ye gelen Suriyelilerin geçici koruma statüsüne ve belli haklara erişimi ilgili birimlere yapılan kayıtların ardından sağlanıyordu. Ancak başvuru sayısının giderek artması, tercüman eksikliği ve uzun süren güvenlik araştırmaları nedeniyle bu kayıtlarda önemli gecikmeler yaşandı (HBSD, 2019). Bunlara ek olarak, geçici koruma rejimi için azami bir sürenin öngörülmemesi, bu rejime son verilmeye kadar geçici korumaya tabi kişilerin sığınma başvurularının GİGM tarafından işleme alınmayacağını kesinleştirdi (HBSD, 2019). Özetle, 2011'den 2015'e doğru gelinirken, uygulamada boşlukları hızlıca beliren yasal düzenlemeler ve eksik kapasitesiyle yeni faaliyete geçmiş devlet kurumları ve hükümetin kamuoyunda sıklıkla dile getirdiği geçiciliği öne çıkaran hayırseverlik ve misafirperverlik söylemleri, Suriyelilerin kendiliğinden (de-facto) entegrasyonunu hızlandırdı (İçduygu & Millet, 2016).

Artan göç hareketleriyle birlikte hükümetim uluslararası kurumlarla iş birliği yapacak sivil toplum kuruluşlarına gereksinimi artmıştı (GAR, 2022). İlk kitlesel göç hareketleriyle birlikte STK'ların faaliyetleri daha çok acil ihtiyaçları kapsayan insani yardımlar etrafında şekillendi (GAR, 2020). BM başta olmak üzere kapasite sorunu yaşamaya başlayan uluslararası kuruluşlar Türkiye'ye gelerek temsilcilikler açmış, yerel sivil toplum ağlarına gereksinimleri de giderek artmıştı (GAR, 2022). İhtiyaçları karşılamak için yeni STK'lar kurulurken, bazı STK'lar çalışmalarını yeni duruma uyarladı. Sonuç olarak, 2013 yılına gelindiğinde, Suriyeli mültecilerin kamplardan çok kentlerdeki yerleşimleri artmış, insani yardım odaklı açık kapı politikası siyasallaşmaya başlamıştı. 2014 yılında, sayıların 1,5 milyonun üzerine ulaşan Suriyelilerin kalıcılığı ve farklı politikalara duyulan ihtiyaç belirginleşse de, bu dönemde devam eden misafir söylemi “sürekli geçiciliğin” temellerini attı (İçduygu & Demiryontar, 2022; Kirişçi & Yıldız, 2023).

2015-2019: Sürekli Geçicilik ve Çekingen/Utangaç Entegrasyon

2015 yılına gelindiğinde, Suriye iç savaşının derinleşmesi, Irak, Afganistan, Libya gibi ülkelerdeki çatışma ve krizlerin artmasıyla birlikte, ilk yıllarda daha çok sınır ülkelerine yönelen göç dalgası, Akdeniz üzerinden, AB ülkelerine ulaşmaya başladı. AB, 2015'te yaşanan göç dalgasındaki büyük artışı “mülteci krizi” olarak tanımlayacak ve çözüm olarak daha çok düzensiz göçle mücadele, sınır güvenliğini sağlamayı, sığınmacı yükünü çeken ülkelere maddi destekte bulunmayı ve AB üyesi olmayan ülkelere geri gönderme anlaşmalarını öne çıkaracaktı. AB-Türkiye ilişkilerinde göçlerin artmasının ardından “sorumluluğu paylaşma/kaydırma” tartışmalarıyla birlikte, Suriyelilerin Avrupa'ya geçişini engelleyen ve Türkiye'de “bekletilmesini” öne çıkaran uzun bir müzakere süreci başlamıştı (İçduygu & Demiryontar, 2022). Bu müzakere sürecinin ardından, Türkiye, AB finansal

desteğine ek olarak birtakım teşvikler karşılığında sığınmacıları Türkiye’de tutmayı ve desteklemeyi kabul etmiş; taraflar 2016 yılında mutabakata varmışlardı. Nihayet, Türkiye ile imzalanan geri kabul ve hibe anlaşmaları AB’nin dışsalaştırma politikaların somut göstergeleri oldu. AB ile imzalanan geri kabul anlaşmasına göre, Türkiye’den Yunan adalarına geçiş yapan düzensiz göçmenleri Türkiye 20 Mart 2016 tarihinden itibaren Türkiye’ye iade edilmesi kararı alındı. Ayrıca, iade edilen her bir Suriyeliye karşın Türkiye’den bir Suriyelinin AB ülkelerinden birine yerleştirilmesi öngörüldü (1’e 1 formülü). Ek olarak Gümrük Birliği’nin güncellemesi ve T.C. vatandaşlarının AB’ye vize serbestisi konusu bu mutabakatın önemli konuları arasında yerini aldı.

Bu gelişmelere paralel olarak, 2016 yılında Türkiye’ye gelecek Suriyeliler için yeni vize düzenlemeleri hayata geçirilirken; düzensiz geçişleri önlemek için Suriye sınırı boyunca 764 kilometrelik bir duvarın inşasına başlandı. Sınırdaki durumu özetleyen BMMYK raporu Suriye sınırından sadece tıbbi nedenler, insani nedenler ya da aile birleşimi sebepleriyle Türkiye’ye kabulün gerçekleştiğini kaydetti (BMMYK, 2019). AIDA raporu ise, 2018’de tamamlanan duvarın düzensiz geçişleri tamamen durdurmadığını, duvarın geçişlerde yaşanan zorlukları daha da vahimleştirdiğini belirtti (AIDA, 2021).

Özetle, AB’nin göç hareketlerini engellemeye yönelik politikalarına paralel olarak, Türkiye’nin açık kapı politikası yerini göçü ve sınırları kontrol etmeye yönelik politikalara bıraktı. Öte yandan, 2016 yılında Suriyelilere ücretsiz sağlık hizmetleri sunmak için Göçmen Sağlığı Merkezleri (GEM) kurulmuş, ancak Suriyelilerin geri döneceği varsayıldığından bu kurumlar 2018’e gelindiğinde kademli olarak kapatılmıştı (GAR, 2022). Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmeliği’nin aynı yıl kabulüyle birlikte Suriyelilere sınırlı bir çalışma hakkı verildi⁷. Suriyeli mültecilerin resmi olarak Türk işgücü piyasalarına entegre olmalarına olanak tanıyacak önceden mevcut bir kurallar dizisi yoktu. O yüzden bu yönetmelik kalıcılığı anlaşılmış Suriyelilerin entegrasyonu bağlamında ilk önemli adım olarak ifade edilebilir. Ancak uygulamada, Suriyelilerin çalışma izinlerine kolay erişime sahip olmamaları, uzun süren bürokratik işlemler, her iş değişikliğinde yeniden başvuru yapılması gerekliliği gibi etmenler, Suriyelilerin kayıt dışı işgücü piyasası üzerinden işgücü piyasasına entegrasyonları için dolaylı ve acil bir mekanizma görevi gördü. Murat Erdoğan’ın koordinasyonunda gerçekleştirilen “Suriyeliler Barometresi 2019” araştırmasında ise, kötü çalışma koşullarının yanı sıra düşük maaşlar ve işsizlik de başlıca sorunlu alanlar olarak belirdi (Erdoğan 2020). Ayrıca, çeşitli araştırmalarla, emek piyasasında bazı sektörlerde özellikle çocukların sömürüldüğü, bunun yanında kadınların istihdama katılımının Suriyeliler arasında çok sınırlı kaldığı dile getirildi (Körükmez, vd., 2022).

⁷ Suriyelilerin çalışma izni başvurusunda bulunabilmeleri için altı aydan daha uzun bir süre geçici koruma statüsüne sahip olmaları gerekmekte ayrıca izne sahip olanlara en azasgari ücret ödenmesi beklenmektedir.

İşgücü piyasalarına erişimi amaçlayan yönetmeliğin ardından, aynı yıl, AB'nin sağladığı “Türkiye’deki Mülteciler için Mali Yardım Programı” (FRIT) fonlarıyla “Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi” adlı SIHHAT projesi uygulamaya girdi. Ardından Milli Eğitim Bakanlığı, UNICEF ve AB işbirliği ile yürütülen “Türk Eğitim Sisteminde Çocuklar İçin Kapsayıcı Eğitimin Desteklenmesi Projesi” (PİKTES) yabancı çocukların eğitime erişmeleri ve sosyal uyumlarına katkı sağlamak amacıyla başlatıldı⁸. Bu projelere ek olarak, Yabancılara Yönelik Şartlı Eğitim Yardımı Programı (YŞEY) Türkiye’de geçici/uluslararası koruma altında olan ve okul çağındaki mülteci çocuklara eğitim desteği sunmak ve okullaşma oranlarını arttırmak amacıyla planlanan şartlı nakit yardımı projesi başladı⁹.

Bu dönemde, Suriyelilerin kalıcılığıyla gündelik ihtiyaçları artırmış ve çeşitlenmişti. Böylece sahadaki aktif sivil toplum aktörlerinin sayısı ve faaliyetleri giderek arttı, bu artış Suriyelilerin kurduğu sivil toplum kuruluşlarında da görüldü. Yerel yönetimlerde ise büyükşehirlerdeki bazı belediyelerin hizmetlerini sunmalarını engelleyen idari mevzuatı yeni dernekler kurarak aştıkları ve yoğun mülteci nüfusuna ulaşmaya çalıştıkları görüldü (GAR 2022). Diğer yandan, 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin ardından hükümetin sergilediği kontrolcü tutum, çoğu STK’nın hak temelli çalışmalar yerine yardım odaklı faaliyetlere odaklanmasına neden oldu. Bu süreçte göç alanında çalışan ve hükümete yakın derneklerin sayısında ciddi bir artış yaşanırken, AB kaynaklı fonlar için daha çok bu kurumlar adres gösterildi (GAR, 2022).

Artık, Suriyelilerin kalıcılığı ve kendi kendilerine geliştirdikleri entegrasyonun güvencesizliği Türkiye’nin Suriyelileri kabulden entegrasyona geçmesi gerekliliğinin sinyallerini vermiş, nitekim AB iş birliğiyle geliştirilen projelerle uzun vadeli politikalar üretilmeye başlanmıştı. Zaten YUKK’un içinde yer alan “uyumlaştırma” kavramıyla da sosyal kapsayıcılığı güçlendirmek ve ev sahibi toplumla yabancıların uyum içinde yaşamalarını teşvik etmek hedeflenmişti. Göç İdaresi Başkanlığı (GİB) koordinasyonunda oluşturulan Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı (2018-23) YUKK’ta da yer alan bu kavramı uygulayabilmek için hazırlandı. Türkiye’de siyaset yapıcılarının ‘uyum’ kavramı tercih etmelerinde entegrasyon kavramına getirilen eleştiriler belirleyici oldu. Zira, politika yapıcılar entegrasyon kavramının asimilasyoncu imalarından dolayı tercih edilmediğini her fırsatta dile getirdi (Unutulmaz, 2022). Politika yapıcı ve uygulayıcılar tarafından ifade edilmeyen ikinci nedense entegrasyon kavramının ima ettiği kalıcılığa karşın, uyum kavramının daha yüzeysel bir süreci ifade edebilmesiydi (Unutulmaz, 2017).

⁸ PİKTES hakkında daha detaylı bilgi için bakınız: <https://www.avrupa.info.tr/tr/proje/suriyeli-cocuklarin-egitim-sistemine-entegrasyonunun-desteklenmesi-piktes-ii-10396>.

⁹ YŞEY programı daha detaylı bilgi için bakınız: <https://www.unicef.org/turkiye/sartli-egitim-yardimi-programi-sey>

Entegrasyon politikaları çeşitli projelerle somutlaşırken, seçmen tepkisinden duyulan endişe iktidarın bu politikaları görünür kılmaktan kaçınmasına neden olmuştu. Didem Danış ve Hilal Dikmen’in ifadesiyle iktidar aslında “çekingen bir entegrasyon” modeli geliştirmişti (Danış & Dikmen, 2022). Nitekim, GİB¹⁰ tarafından hazırlanan ancak uzunca bir süre kamuoyu ile paylaşılmayan Uyum Strateji Belgesi bu “çekingen” tavrın tipik bir örneğiydi (Danış & Dikmen, 2022)¹¹. Ancak çiçeği burnunda entegrasyon politikaları Suriye’ye düzenlenen Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı gibi sınır ötesi askeri operasyonlar, güvenli bölge oluşturma talepleri ve (gönüllü) geri dönüş politikalarıyla Feyzi Baban, Kim Rygiel ve Suzan Ilcan’ın araştırmalarında vurgulandığı gibi daha çok “farklılaşmış içerme”ye doğru evrildi (Baban vd., 2017). Yasal güvencesizliğin bir sonucu olarak gelişen farklılaşmış içerme vatandaşlığa erişme, toplumsal kabul ve temel haklardan faydalanabilme konularındaki zaafı ifade etmektedir. Bu bağlamda, Ayhan Kaya’nın ifadesiyle (2020b), Türkiye, mültecilerin entegrasyonunu tamamen atlayarak göçmen kabulden geri dönüşe geçmiş; zira izleyen dönemde ortaya çıkan (gönüllü) geri gönderme, seyreltme ve süpürme politikaları Kaya’nın ifade ettiği geçişin somut göstergeleri olmuştu.

2019-2024: Sürekli Geçicilik ve Merkezî Entegrasyon

Türkiye’de 31 Mart 2019 yerel seçimleriyle birlikte giderek siyasallaşan göç gündemi (gönüllü) geri gönderme seyreltme ve süpürme politikalarıyla yeni bir evreye girdi. Aynı yılın bahar aylarında Rusya’nın İdlib’de başlattığı askeri operasyonlar ve Türkiye’nin AB’ye yönelik “Kapıları açarız.” söylemi ertesinde Türkiye’nin sınır kapılarını açması ve binlerce mülteci ve göçmene geçiş izni verilmesiyle Yunanistan sınırında (Pazarkule’de) yaşananlar¹², göçmen ve mültecilerin, bir kere daha siyasi ve diplomatik bir pazarlık unsuru olarak “araçsallaştırıldığını” gösterdi. Türkiye 2016 yılından itibaren Suriye’ye düzenlediği sınır ötesi askeri operasyonlarla Türkiye’de yaşayan bir milyon Suriyeli mülteciyi TSK kontrolü altındaki güvenli bölgelere yerleştirme hedefini açıkça dile getiriyordu.

2020 yılında ortaya çıkan COVID-19 için alınan tedbirler kapsamında, Suriyelilerin ilgili ücretsiz sağlık hizmetlerine erişimi, etkin aşı uygulamasına erken erişimi de dâhil olmak üzere sağlandı. Pandeminin ekonomik etkilerini hafifletmek ve ekonomik şoku telafi etmek için çeşitli önlemler

¹⁰ GİGM 2021 yılından itibaren Göç İdaresi Başkanlığı (GİB) olarak görevini ve faaliyetlerini sürdürmektedir.

¹¹ Belge mülteci karşıtlığı ile öne çıkan bir siyasetçi tarafından sosyal medyada gündeme getirildi. Haberin ayrıntısı için bakınız: <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/-255470h.htm>

¹² Türkiye’nin Suriye’deki İdlib’deki çatışmaların artması nedeniyle karşı karşıya kaldığı mülteci krizini AB’ye baskı yapmak amacıyla alındı. Türkiye, Suriyeli mültecilerin artan sayısından dolayı yaşadığı ekonomik ve sosyal baskıyı hafifletmek ve AB’den daha fazla destek almak istiyordu. Ancak, Yunanistan sınırında büyük bir mülteci akımına yol açan bu adım, ciddi bir krize neden oldu. Yunanistan, sınırlarını kapatarak mültecilerin girişine izin vermedi ve buna karşı sınırları korumak için güvenlik önlemleri aldı. Bu durum, Pazarkule ve diğer sınır bölgelerinde binlerce mültecinin sıkışıp kalmalarına ve insanlık dışı koşullarda beklemelerine neden oldu.

hızlıca alındı. Ne var ki Suriyelilerin büyük bir kısmının kayıt dışı istihdam edilmesi pandemi sırasında sağlanan desteklere ulaşmalarına engel oldu (BMMYK 3RP, 2023). Sonuç olarak, pandemi sürecinde ani gelir kaybı ve birikim eksikliği Türk vatandaşlarının yaklaşık yüzde 38'ini, geçici ve uluslararası koruma sağlanan hanelerin yüzde 76'sını etkiledi (BMMYK 3RP, 2023; BMMYK & Dünya Bankası, 2022). Bu dönemde sivil toplum çalışmaları oldukça yavaşlamış; mahalle düzeyinde etkinliklerini sürdüren bazı dernekler dışında, daha çok uzaktan sağlanabilir servisler sürdürülmüştü (GAR, 2022).

Öte yandan Türkiye, AB tarafından finanse edilen iki önemli şartlı nakit transferi programını hayata geçirdi: Sosyal Uyum Yardımı (SUY) ve Tamamlayıcı SUY (T-SUY) programları. SUY, Türkiye'de en hassas durumda olan ve geçim kaynaklarına yönlendirilemeyen uluslararası veya geçici koruma altındaki yabancılara nakit desteği sunarken, T-SUY ise halihazırda SUY'dan yaralanmakta olan fakat iş gücüne yönlendirilemeyeceği için en kırılgan durumda kalanların yaşam standartlarını iyileştirmek üzere hazırlanan nakit temelli bir destek programı oldu. Program okula devamı destekleyerek, öğrenim hayatını sürdüren sığınmacı çocuk sayısını artırmayı hedefledi¹³. 2021 yılında Yaygın Eğitim Programı (YEP), Hızlandırılmış Eğitim Programı (HEP), Türkçe Dil Kursları, Ev Ödevi Desteği olmak üzere üç ana bileşenle uygulanmaya başlandı¹⁴. Örneğin HEP kapsamında Suriyeli nüfusun en yüksek olduğu 12 ilde açılan 72 Halk Eğitim Merkezinde (HEM) sertifikalı yaygın bir eğitim programı uygulandı. Bu üç bileşenle YEP okul dışındaki sığınmacı çocukların öğrenme kayıplarını telafi etmelerinin yanı sıra örgün ve yaygın eğitim fırsatlarına erişmelerine de destek olmayı amaçladı. 2020'nin Aralık ayında Avrupa Konseyi Kalkınma Bankası (AKKB) Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı ortaklığıyla, SHIFA projesi olarak da bilinen “Herkes için Sağlık Hizmetleri Altyapısının Güçlendirilmesi” projesi başladı. Bu proje yeni Göçmen Sağlığı Merkezleri kurmayı, tıbbi ekipman, doğum ve sağlık kitleleri sağlamayı ve bakanlığın kapasitesinin artırılmasına katkıda bulunmayı hedefledi¹⁵.

Bu projeler uzun vadeli politikaların gelişimini hızlandırmış, öte yandan 2022 yılının başlarında, İçişleri Bakanlığı'nın Suriyeli nüfusun yüzde 25'inin üzerinde olduğu bölgelerde yabancılara ikamet iznini kapatan “seyreltme” politikasını duyurması sürekli geçiciliğin kalıcılığını belirgin hale getirmişti. Aslında 2019'da İstanbul Valisi olan Ali Yerlikaya'nın düzensiz göçle mücadele, kayıt dışı istihdamın önlenmesine yönelik rehberlik hizmetleri, işyeri tabela ve kaydı olmayan ya da başka illere kayıtlı olan Suriyelilerin denetimlerini içeren operasyonları bu politikaların habercisiydi (İstanbul Valiliği, 2019). 2022 yılın Haziran ayında, kentlerin yoğun nüfuslu bölgelerinde yaşayan göçmenlerin çeşitli yöntemlerle dağıtılması veya uzaklaştırılmasını içeren seyreltme politikası

¹³ Daha fazla bilgi için bakınız: <https://platform.kizilaykart.org/en/t-suy.html>.

¹⁴ Daha fazla bilgi için bakınız: <https://www.unicef.org/turkiye/media/8006/file>

¹⁵ Projenin uygulama toplantıları için bakınız: <https://disab.saglik.gov.tr/TR-94730/shifa-projesi-3-yonlendirme-komitesi-toplantisi.html>

kapsamında, 1169 mahallenin “kapalı” olduğu duyurulmuş, yeni uluslararası ve geçici koruma başvuru sahiplerinin kayıtlarının askıya alınması ve geçici koruma sağlanan Suriyelilerin yeni kayıtlarının Geçici Barınma Merkezlerinde gerçekleştirilmesi yönünde politikalar uygulamaya konulmuştu.

Seyreltme politikalarının uygulanmasının akabinde, 2023 seçim kampanyası sırasında iktidar, mülteciler ve Türk nüfusu arasındaki din kardeşliği söyleminin altını çizmeye devam ederken, aynı anda iktidar partisi seçim manifestosunda gönüllü geri dönüş seçeneğine de yer veriyordu (Balta vd., 2023). Bu bağlamda, 28 Mart 2022 tarihine gelindiğinde GİB ve Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi (ICMPD) iş birliğiyle, gönüllü geri dönüş ve menşei ülkelere yeniden uyumu hedefleyen “Türkiye’de Ulusal Destekli Gönüllü Geri Dönüş Mekanizmasının Desteklenmesi” (N-AVRR) projesinin başlatılması bir tesadüf değildi¹⁶ (İçduygu & Demiryontar, 2022). Evren Balta, Ezgi Elçi ve Deniz Sert’in bulguları, 2023’e gelindiğinde Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AKP) Suriye’nin istikrara kavuşturulması, sığınmacıların geri dönüşünün kolaylaştırılması, göçmen nüfus oranlarının düşürülmesi, göçle ve döngüsel göç yönetiminin uygulanmasına odaklandığını ortaya koydu (Balta, vd., 2023). Birbirinden farklı söylem ve politikalar, Türkiye’de devletin Suriyelilere yönelik politikalarındaki araçsallaştırıcı tutumunu göstermesi açısından çarpıcıydı.

Özetle Suriyelilerin çeşitli hizmetlerden yararlanmasını sağlayan uzun vadeli projelerle birlikte, iktidar, Suriye topraklarında oluşturulan güvenli bölgeye mümkün olan en yüksek sayıda Suriyeliyi yerleştirmek için sınır ötesi harekâtları gündem tutmaya devam etti. Ancak daha çok eğitim ve sağlık alanında öne çıkan bu projelerin yanında, hükümetin (gönüllü) geri dönüş ve seyreltme politikalarıyla Suriyelilerin entegrasyonunu zorlaştırırken, sürekli geçiciliğini kalıcılaştırdığı, bir yandan da bu politikaların mültecilerin yerel halk ile uyum içinde yaşamalarını sağlamaya yetmediği görüldü. Zira, mültecilerin sosyal ve ekonomik alışkanlıklarını tek taraflı bir şekilde değiştiren uyum politikası, yerel halk ile mülteciler arasındaki sosyal gerginliği önleyemedi. Göçmenleri günah keçisi haline getiren ekonomik kriz, hükümet karşıtı duyguların yükselişe geçmesi, sosyal medya tarafından beslenen kültürel kaygılar, mültecilere karşı gelişen olumsuz duyguları politik bir meseleye dönüştüren Zafer Partisi’nin kurulması ve son olarak seçimlerde göç meselesinin siyasi rekabetin önemli bir bileşeni haline gelmesi göçmen karşıtlığını besleyen temel dinamikler oldu (Balta, vd., 2023). Mülteciler Derneği’nin (Mülteci-Der) konuyla ilgili raporuna göre, yerli nüfus, göçmen katılımını refah devleti üzerinde gereksiz bir yük olarak görüyor, giderek daralan iş gücü piyasasında göçmenleri rakip olarak algılıyordu. Nitekim bu dinamikler, yerel halkın mültecileri “düzeni bozanlar” olarak görmelerine, halkın dezavantajlı kesimlerinin “küskün yurттаş”lığına yol açtı (Mülteciler Derneği, 2020).

¹⁶Haberin ayrıntısı için bakınız: <https://www.goc.gov.tr/turkiyede-ulusal-destekli-gonullu-geri-donus-mekanizmasinin-desteklenmesi-projesi-acis-toplantisi-gerceklestirildi>.

Ne yazık ki, 6 Şubat 2023 günü Türkiye ve Suriye’de yaşanan deprem, kısıtlı kaynaklar ve sınırlı hükümet kapasitesini gözler önüne serdi ve göçmen karşıtı duyguları iyice artırdı (ayrıntılı bir tartışma için bkz. Sert, vd., 2023; Sert & Sevinin, 2023). Didem Danış, Kristen Biehl ve Enes Kablan’ın GAR için hazırladıkları göç ve depreme dair üçüncü durum tespit raporu çarpıcı bulgular sundu (Danış, vd., 2023). Depremi göçmenler üzerindeki etkilerini inceleyen rapor, deprem bölgesindeki Suriyelilerin kısa sayılabilecek bir süre içinde yaşadıkları ikincil göç deneyimine odaklanırken, depremin ardından göçmen hareketliliğinin uzandığı İstanbul’daki barınma, hayat pahalılığı ve işgücü piyasasına erişimde yaşanan temel sıkıntılara değindi (Danış, vd., 2023). Rapor, ayrıca giderek artan göçmen/mülteci ayrımcılığından ötürü, STK’ların sahadaki görünürlüklerini azaltarak faaliyetlerini yürütmeye çabaladıkları dile getirildi (Danış, vd., 2023). Aynı rapor, söz konusu toplumsal gerilimlerin göçmen ve mültecilerin hizmet sunumunun engellenmesine neden olabildiğini, ayrımcı uygulamaların meşruiyet aracı olabildiğini de gösterdi. Deprem bölgesinden tahliye edilirken, kamu kaynaklarına erişemeyen depremzede mülteciler bu duruma en çarpıcı örnek oldu (Danış, vd., 2023).

Yaşanan deprem sonrasında giderek artan göçmen karşıtlığı, 2023 seçim sürecinde iyice belirginleşti. Öyle ki 2023 seçim tartışmalarında Suriyelilerin ülkelerine geri dönmeleri beklentisi giderek arttı ve hatta arzulan alternatif bir politik seçenek olarak tartışmalarda yerini aldı (Balta, vd., 2023). Göçmen karşıtlığını alevlendiren Zafer Partisi’nin tutumu, diğer siyasi partilerin de benzer söylemler geliştirmesinde etkili oldu. Göç ve mülteciler Türkiye’nin 2023 seçimleri öncesi ve sonrasında en çok tartışılan konulardan biri oldu (Balta, vd., 2023). Mültecileri araçsallaştıran AKP karşısında, muhalefet partileri göçmen karşıtı, sağ popülist bir söylemle seçime girdiler. Seçim boyunca miting alanlarında daha çok Suriyelilerin geri gönderilmesine odaklanan söylemler öne çıktı (Danış & Çoban, 2023).

2023 seçimleri sonrasında, İstanbul Valiliği görevinin ardından İçişleri Bakanı olarak göreve başlayan Ali Yerlikaya’nın düzensiz göçmenlerin tespit edilerek kentten çıkarılmasını hedefleyen geniş kapsamlı “süpürme” operasyonları uygulandı. Pilot bölge ilan edilen İstanbul’da, kenti kayıtlı olmayan göçmenlerden “temizleme” planı çerçevesinde “mobil göç noktaları” kurulmuş, yapılan denetimler sonrasında kaçak olduğu tespit kişiler sınır dışı edilmeye başlandı. 2021 yılında artan göç muhalefetiyle birlikte, bu dönemde, sivil toplum çalışmalarına yönelik sosyal medya kampanyalarında sergilenen dışlayıcı tutumlar daha da güçlendi (GAR, 2020).

Sonuç olarak bu dönemde çekingen entegrasyon modelinin yerini, daha merkezîyetçi, daha devlet eliyle yürütülen, daha yukarıdan aşağıya bir entegrasyon modeli aldı (Danış & Dikmen, 2022). Ancak iktidarın göç politikalarını araçsallaştırmaktan vazgeçmemesi, bir yandan AB projelerinin yürütülmesine, bir yandan da birbiriyle çelişen politika ve söylemlerin (muhacir-Ensar söylemi ve

geri gönderme politikası gibi) gündemde kalmasına neden oldu. Bu bağlamda, iktidar, AB fonlarıyla desteklenen projelerle, özellikle ikinci neslin faydalanacağı entegrasyon politikalarını üretirken, onları potansiyel vatandaş ve seçmen olarak gördüğünü de gösterdi. Nitekim Türkiye’ye katkı sunan yüksek vasıflı Suriyelilerin T.C. vatandaşlığına alınması bu politikaların somut göstergesi oldu. İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya’nın gazetecilere yaptığı açıklamalara göre 2023 yılı Kasım ayı itibarıyla Türk vatandaşlığını kazanan Suriyeli sayısı 237.995’e ulaştı (BBC News, 2023). Ya Türk Vatandaşlığı Kanunu’ndaki “istisnai vatandaşlık” maddesi yoluyla ya da aynı kanunda 2016 yılında yapılan değişiklikle Türkiye’de yatırım yaparak veya taşınmaz mal edinerek vatandaşlık başvurusunda bulunabilme imkânı doğdu. Aslında sanatçılar, sporcular, bilim insanları ya da üstün ya da istisnai başarıları olan kişileri kapsayan istisnai vatandaşlık maddesi resmi yetkililer tarafından davet yoluyla başlatılmakta, ancak Suriyeliler örneğinde davetleri belirleyen kriterler muğlaklığını korudu (Akçapar & Şimşek, 2018; Danış & Dikmen, 2022). Bununla birlikte yatırım ya da taşınmaz mal elde ederek vatandaşlık alan Suriyelilerin bilgisi de paylaşılmadı (Nurdoğan & Öztürk, 2018).

Bu merkezîyetçi entegrasyon politikaları çerçevesinde iktidar, Osmanlı mirasını temel alan dinsel millet anlayışıyla popülist söylemlerini (muhammed-Ensar gibi), seyreltme ve süpürme politikalarıyla aynı anda elinde tutmayı seçti (Yanaşmayan, Üstübcü & Kaşlı, 2019; İçduygu & Demiryontar, 2022). Ancak araçsallaştırılan göç politikaları Suriyelilerin entegrasyonundan ziyade, sürekli geçiciliğini güçlendirdi. Bu bağlamda, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve yerel halkın iş birliğiyle Suriyelilerin yaşadıkları yerlerdeki sosyal, ekonomik ve kültürel dokuya entegre olmalarını teşvik etmek için tasarlanan politikaları da unutmamak gerek. Türkiye’de genel olarak göç ve iltica alanında çalışan STK’ların daraldığı, özellikle 2016 darbe girişimi sonrasında devletin kontrol ve baskısının arttığı birçok çalışmada belirtilmektedir (GAR, 2022). Sonuç olarak, hak temelli örgütlenmelerin yerini daha çok “makbul” STK’lar, politik iktidarla uyumlu çalışmayı seçen büyük STK’lar ile faaliyetlerini görünmez ve sessiz bir şekilde yürütmeye çalışan STK’ların aldığını söylemek mümkün (GAR, 2022)

Türkiye’de göç yönetimi merkezi yönetim düzeyinde yürütüldüğünden, yerel yönetimlerin görev ve sorumlulukları tam olarak belirlenmemiştir. Buna ek olarak, yerel yönetimlerin ilgili politikaları, işsizlik, kayıt dışılık, illerin kapasitesini aşan bir nüfus artışı ve bu nüfus artışına bağlı olarak yerel yönetimlerin sunmuş olduğu hizmet kapasitesinin yetersiz kalması, sosyal barışın sağlanamaması gibi uyum sürecini zorlaştıran süreçlerle de karşılaşmıştır (TEPAV, 2021). Yerel yönetim bütçelerinin (Avrupa Birliği fonları hariç) göç yönetimi temelinde belirlenmemesi, göçle artan nüfusa hizmet sunmada yerel yönetimlerin cari bütçelerini kullanmalarını zorunlu kılmış ve bu durum yerel yönetimlerin hizmet sunma maliyetlerini artırmıştır (Aktel & Kaygısız, 2018). Ayrıca, geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler ile yerel yönetimlerin hizmet sundukları nüfus artarken, merkezi yönetimden aldıkları transferler aynı kriterlere göre standart kalmaktadır (Dağlı & Yüksel 2023).

Bu bağlamda merkezîyetçi entegrasyon sürecinde iktidarın hem Suriyeli mültecilerin T.C. vatandaşlığına alınması, hem de yerel yönetimlerle kurduğu ilişki düşünüldüğünde, daha çok Suriyeli mültecilerin toplumsal statülerini ve sınıflarını temel alan bir seçicilikle hareket ettiği ifade edilebilir. Bazı Suriyeliler Türkiye'ye entegre olma konusunda istekli ve başarılı olmasına rağmen, kültürel veya mali sermayeye sahip olmayan diğerlerinin bu süreçte yoksulluklarının giderek arttığını “eşitsiz güvencesizliklerinin” belirginleştiğini ifade eden Durukan Imrie-Kuzu ve Alpaslan Özerdem’in araştırması (2023) çarpıcı bulgular sunmaktadır. Her ne kadar ikinci grubun üyeleri Türkiye'de kalıp, işgücü piyasasına katılsa da, bu durumun onların iyi entegre oldukları anlamına gelmediğinin altını çizen Imrie-Kuzu ve Özerdem, şartlarını değiştiremeyen Suriyeliler için süreci “isteksiz yerel entegrasyon” olarak tanımladılar (Imrie-Kuzu & Özerdem, 2023). Bu araştırma aslında entegrasyon konulu tartışmalarda Suriyeli mültecilerin sınıflarına ve sınıflarına göre değişen fırsat eşitliklerine odaklanan çalışmalara duyulan ihtiyacı gösterdi.

SONUÇ YERİNE: ÇOK KATMANLI BİR GÖÇ YÖNETİŞİMİNE DOĞRU

Bugün demografik dönüşüm sürecinde olan Türkiye, yaşlı nüfusun artan oranlarıyla birlikte yavaş yavaş genç nüfusunu kaybetmektedir. Bu demografik dönüşümle birlikte, Türkiye üniversite okurken yurtdışı hayali kuran gençleri, mesleki sicil kaydı almak için başvuran doktorları, hayatı başka ülkelerde geçen sanatçılar, gazeteciler, akademisyenler ve yazılımcılar ve mühendisleriyle yeni nesil bir beyin göçüne de tanıklık etmektedir (Danış, 2023). Yüksek nitelikli göçmenlerin kendileri için giderek genişleyen bir coğrafyada hareket ve güzergâh çeşitliği, gitmek, dönmek kalmak arasında şekillenen farklı göç deneyimlerini de beraberinde getirmekte (Danış, 2023). Türkiye sadece göç alan bir ülke değil, yeni nesil beyin göçüne de tanıklık eden bir ülke konumundadır. Bununla birlikte yapılan araştırmalar, mülteci ve göçmen topluluklarının artık Türkiye toplumunun bir parçası haline geldikleri gerçeğini ortaya koymakta (Yükseker, vd., 2023). Türkiye’de Suriyelilere yönelik entegrasyon politikasında, önce çekingen sonra da merkezîyetçi bir entegrasyon modeliyle kalıcılıktan çok sürekli geçicilik öne çıkmıştır. Birbiriyle çelişen politikaların aynı anda yürütülmesi, göç konusunun siyasallaşan ve araçsallaşan niteliğini göstermektedir. Giderek artan göçmen karşıtlığı ve merkezîyetçi entegrasyon politikaları dikkate alındığında Türkiye’nin çok katmanlı bir göç yönetişimini gündeme alması gerekliliği doğmaktadır. Nitekim, Avrupa’da ve Türkiye’de yapılan araştırmalar göç politikalarının giderek çoklu düzeyli hale geldiğini ortaya koymaktadır. Bu politikalar göç yönetişiminin farklı katmanlarla şekillenmesini mümkün kılmaktadır. Zira göç yönetişimi merkezîyetçi olabileceği gibi yerelci, çok katmanlı veya birbirinden tamamen kopuk da gelişebilmektedir. Daha çok tepeden inmece bir ilişki üzerine inşa edilen “merkezîyetçi” göç yönetişiminin aksine, yerelci göç yönetişiminde düzeyler arasında “yerindenlik” kavramının belirginleştiği ve göç ve mülteci politikalarının yerele bırakıldığı görülmektedir (Kurtuluş, vd., 2022; Kaya Erdoğan, 2022). Farklı düzeylerdeki politikaların birbiriyle etkileşiminin, iş birliğinin ve koordinasyonunun sağlanarak geliştiği “çok katmanlı” göç yönetişimi de (multi-level governance of migration) etkin politikalar üretebilmektedir (Kurtuluş, vd., 2022; Kaya Erdoğan 2022). Çok katmanlı göç yönetişiminde yerel, ulusal ve uluslararası düzeyler arasındaki ilişkiler dikey bir boyut oluştururken, yerel düzeyde merkezi yönetimin il teşkilatlanmaları, belediyeler ve sivil toplum arasındaki ilişkiler ise yatay boyutu oluşturmaktadır (Kurtuluş, vd., 2022; Kaya Erdoğan, 2022). Bu nedenle Türkiye’de de çok katmanlı göç yönetişiminin güçlendirilmesi özellikle, belediyeler ve STK’larla geliştirilecek iş birliklerinin daha şeffaf daha açık olması, böylece merkezîyetçi entegrasyonun yukarıdan aşağıya inen politikalarına karşı tabandan yukarıya geliştirilebilecek alternatiflerin önün açılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdelaaty, L. (2021). Refugees and guesthood in Turkey. *Journal of Refugee Studies*, 34(3), 2827–2848.
- AIDA, (2018). Country Report: Turkey 2018, <https://www.asylumineurope.org/reports/country/turkey>> 117. (Erişim tarihi: 15 Eylül 2023)
- AIDA, (2021). Ülke Raporu: Türkiye. https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2023/02/AIDA-TR_2021update_Turkish.pdf. (Erişim tarihi: 10 Ekim 2023)
- Akçapar, Ş. K. & Şimşek, D. (2018). The politics of Syrian refugees in Turkey: A question of inclusion and exclusion through citizenship. *Social Inclusion*, 6(1), 176-187.
- Aksel, D., & İçduygu, A. (2019). Borders and the mobility of migrants in Turkey. https://www.cidob.org/en/publications/publication_series/project_papers/ceaseval/borders_and_the_mobility_of_migrants_in_turkey (Erişim tarihi: 16 Eylül 2023)
- Aktef, M. & Kaygısız, Ü. (2018). Türkiye’de göç yönetimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 579-604.
- Atasü-Topçuoğlu, R. (2019). Media discussion on the naturalization policy for Syrians in Turkey. *International Migration*, 57(2), 283-297.
- Avrupa Komisyonu (2004). EU common basic principles for immigration integration. https://migrant-integration.ec.europa.eu/library-document/common-basic-principles-immigrant-integration-policy-eu_en (Erişim tarihi: 11 Şubat 2023)
- Avrupa Komisyonu (2016). Action plan of the integration of third country nationals. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016DC0377> (Erişim tarihi: 23 Mart 2023)
- Avrupa Komisyonu (2021). Action plan on integration and inclusion 2021-2027: Questions and answers. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_20_2179. (Erişim tarihi: 22 Mart 2022)
- Avrupa Komisyonu & DG Home (2022), Special eurobarometer 519 report: Integration of immigrants in the European Union. https://migrant-integration.ec.europa.eu/library-document/special-eurobarometer-integration-immigrants-european-union_en (Erişim tarihi 13 Ekim 2023)
- BBC News, (2023, 09 Kasım). İçişleri Bakanı Yerlikaya Türk vatandaşı olan Suriyelilerin sayısının 238 bine yaklaştığını açıkladı. <https://www.bbc.com/turkce/articles/c1e29v09d3eo>
- Baban, F., Ilcan, S., & Rygiel, K. (2017). Syrian refugees in Turkey: Pathways to precarity, differential inclusion, and negotiated citizenship rights. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(1), 41-57.
- Balta, E., Elçi, E. & Sert, D. (2023). 2023 seçimleri ve Türkiye’de göç tartışmaları. <https://tr.boell.org/sites/default/files/2023-11/2023-secimleri-ve-turkiyedeki-goc-tartismalari-rapor.pdf> (Erişim tarihi: 30 Aralık 2023)
- Betts, A., Memişoğlu, F., & Ali, A. (2020). What difference do mayors make? The role of municipal authorities in Turkey and Lebanon’s response to Syrian refugees. *Journal of Refugee Studies*, 34(1), 491-519.
- BMMYK, (2019). Promoting access to and the provision of protection fact sheet. <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/71066> (Erişim tarihi: 18 Şubat 2023)

- BMMYK 3RP, (2023). Türkiye ülke bölümü 2023-2025. https://www.3rpsyriacrisis.org/wp-content/uploads/2023/03/3RP-2023-2025-Turkiye-Country-Chapter_TR.pdf (Erişim tarihi: 25 Aralık 2023)
- BMMYK & Dünya Bankası, (2022). Türkiye'de COVID-19 ve hassas durumdaki kişiler ile mültecilerin geçim kaynakları: sentez rapor. <https://data.unhcr.org/en/documents/details/96357> (Erişim tarihi: 20 Aralık 2023)
- Carpi, E. & Şenoğuz, P. H. (2021). Refugee hospitality in Lebanon and Turkey: On making 'the other'. *International Migration*, 57(2), 126-142.
- Carrera, S. & M. Ineli-Ciger (der.), (2023). *EU Responses to the large-scale refugee displacement from Ukraine: An analysis on the temporary protection directive and its implications for the future EU asylum policy*. San Domenico di Fiesole: EUI.
- Dahinden, J. (2016). A plea for the 'de-migranticization' of research on migration and integration. *Ethnic and Racial Studies*, 39(13), 2207-2225.
- Dağlı, E. & Yüksel, C. (2023). Türkiye'de geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin yerel yönetimlerin hizmet sunumuna etkisi. *Uluslararası Sosyal Siyasal ve Mali Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 33-49.
- Danış, D. (der.) (2023). *Gitmek ve dönmek arasında: Türkiye'de yeni nesil beyin göçü*, Ankara: Nika.
- Danış, D., Biehl, K. & Kablan, E. (2023). Göç ve deprem III: İstanbul'a gelen depremzede mültecilere yönelik kabul ve dışlanma mekanizmaları, İstanbul: Göç Araştırmaları Derneği (GAR).
- Danış, D. & Çoban, F. (2023). 2023 seçimleri gölgesinde Türkiye'de siyaset ve göçmenler. <https://www.gazeteduvar.com.tr/2023-secimleri-golgesinde-turkiyede-siyaset-ve-gocmenler-haber-1623217> (Erişim tarihi: 4 Kasım 2023)
- Danış, D., & Dikmen, H. (2022). Türkiye'de göçmen ve mülteci entegrasyonu: politikalar, uygulamalar ve zorluklar. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Türkiye'nin Göç Siyaseti Özel Sayısı*, 21(Özel Sayı), 24-45.
- GAR, (2022). Araştırma Raporu 8 -Suriye'den göçün 10. yılında sivil toplum: Aktörler, süreçler ve öngörüler.<https://gocarastirmalaridernegi.org/attachments/article/289/Suriye%E2%80%99den%20G%C3%B6%C3%A7%C3%BCn%2010.%20Y%C4%B1%C4%B1nda%20Sivil%20Toplum.pdf> (Erişim tarihi: 21 Şubat 2023)
- Elçi, E. (2022). Göçmenlere karşı tutumların parti tercihlerine etkisi: Türkiye örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Türkiye'nin Göç Siyaseti Özel Sayısı*, 21(Özel Sayı), 46-73.
- Erdoğan, M. M. (2020). *Suriyeliler barometresi 2019: Suriyelilerle uyum içinde yaşamın çerçevesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- HBSD, (Heinrich Böll Stiftung Derneği). (2019). Türkiye'deki sığınma mevzuatı ve politikalarına ilişkin rapor. <https://tr.boell.org/sites/default/files/2019-12/ASYLUM%20TR-S.pdf> (Erişim tarihi: 30 Mayıs 2023)
- Favell, A. (2019). Integration: twelve propositions after Schinkel. *Comparative Migration Studies*, 7(21), 1-10.
- İçduygu, A., & Demiryontar, B. (2022). Türkiye'de devlet ve Suriyeli mülteciler: çelişkili politikalar ve araçsal rasyonellik. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Türkiye'nin Göç Siyaseti Özel Sayısı*, 21(Özel Sayı), 316-334.
- Imrie-Kuzu, D. & Özerdem, A. (2023). Keeping Syrian refugees in Turkey is not a good idea: a new concept of 'reluctant local integration'. *Third World Quarterly*, 44(7), 1606-1624, DOI: 10.1080/01436597.2023.2197205

- İçduygu, A., & Millet, E. (2016). *Syrian refugees in Turkey: Insecure lives in an environment of pseudo-integration*. İstanbul: Global Turkey in Europe.
- İçduygu, A., & Şimşek, D. (2016). Syrian refugees in Turkey: Towards integration policies. *Turkish Policy Quarterly*, 15(3), 59-69.
- İstanbul Valiliği, (2019, 15 Kasım). Düzensiz göç, kayıtsız Suriyeliler ve kayıt dışı istihdam ile ilgili basın açıklaması. <http://istanbul.gov.tr/duzensiz-goc-kayitsiz-suriyeliler-ve-kayit-disi-istihdam-ile-ilgili-basin-aciklamasi> (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2023)
- Karaçay, A. B. (2023). Karaçay, A. B. (2023). Temporary protection regimes in Türkiye and Germany: Comparing Bosnian Syrian and Ukrainian refugee protection regimes. *Imgelem*, 7(13), 561-586.
- Kaya, A. (2014). Türkiye’de göç ve uyum tartışmaları: Geçmişe dönük bir bakış. *İdealkent*, 5(14), 11-28.
- Kaya, A. (2020a). Reception- Turkey research report. *RESPOND-multilevel governance of mass migration in Europe and beyond project (#770564, Horizon2020) Report Series*. <https://www.respondmigration.com/wp-blog/>. (Erişim tarihi: 23 Şubat 2023).
- Kaya, A. (2020b). The need for a stronger integration discourse in Turkey. <https://www.respondmigration.com/blog-1/stronger-integration-discourse-in-turkey> (Erişim 19 Şubat 2023)
- Kaya, A. (2022). Türkiye’de entegrasyon tartışmaları: aktörler ve rolleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Türkiye’nin Göç Siyaseti Özel Sayısı*, 21(Özel Sayı), 335-359.
- Kaya, A., Rottman, S., Gökalp-Aras, E., & Şahin-Mencütek, Z. (2020). *Reception and integration of Syrian refugees in Turkey*. Uppsala: RESPOND.
- Kaya Erdoğan, E., Kurtuluş, H., & Yüksek, D. (2022). İstanbul’da göçmenlerin mekâna yerleşme ve tutunma dinamikleri: Beyoğlu örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Türkiye’nin Göç Siyaseti Özel Sayısı*, 21(Özel Sayı), 135-158.
- Kirişçi, K., & Yıldız, A. (2023). Turkey’s asylum policies over the last century: Continuity, change and contradictions. *Turkish Studies*, 24(3-4), 522-549.
- Koca, B. T. (2016). Syrian refugees in Turkey: From “guests” to “enemies”. *New Perspectives on Turkey*, 54, 55-75.
- Korkut, U. (2016). Pragmatism, moral responsibility or policy change: The Syrian refugee crisis and selective humanitarianism in the Turkish refugee regime. *Comparative Migration Studies*, 4(2), 1-20.
- Körükmez, L., Danış, D. & Karakılıç, İ. Z. (2022). Toplumsal cinsiyet tartışmalarında Suriyeli kadınlar ve emek. *Alternatif Politika*, 14(2), 201-228.
- Kurtuluş, H., Yüksek, D., ve Kaya Erdoğan, E. (2022). Hak temelli yerel politika bağlamında Beyoğlu’ndaki göçmenler: Nitel bir araştırma. *Türkiye Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Araştırmalar Vakfı ve Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği*. https://tr.boell.org/sites/default/files/2022-06/Beyoglu%20Raporu_V03-final.pdf. (Erişim tarihi: 3 Eylül 2023)
- Mülteciler Derneği (2020). Mülteciler Derneği sosyal uyum stratejisi. <https://multeciler.org.tr/wp-content/uploads/2020/03/multeciler-derneği-sosyal-uyum-strateji-belgesi-2020.pdf> (Erişim tarihi: 18 Eylül 2023)
- Nurdoğan, A. K., & Öztürk, M. (2018). Geçici koruma statüsü ile Türkiye’de bulunan Suriyelilerin vatandaşlık hakkı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(3), 1163-1172.

- Osseiran, S. (2020). The intersection of labour and refugee policies in the Middle East and Turkey: exploring the dynamics of “permanent emporariness. *Civil Society Review*, 4(2), 94–112.
- Özçürümez, S., & Hoxha, J. (2023). Expanding the boundaries of the local: Entrepreneurial municipalism and migration governance in Turkey. *New Perspectives on Turkey*, 68, 95-113.
- Penninx, R. (2019). Problems of and solutions for the study of immigrant integration. *Comparative Migration Studies*. 7(13), 1-11.
- Penninx, R. & Garcés-Mascareñas, B. (2016). The concept of integration as an analytical tool and as a policy concept. İçinde B. Garcés-Mascareñas, ve R. Penninx, (der.) *Integration Processes and Policies in Europe: Contexts, Levels and Actors* (s. 11-29), Springer Open Access, <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-319-21674-4>. (Erişim tarihi: 5 Ocak 2023)
- Schinkel, W. (2018). Against ‘immigrant integration’: for an end to neocolonial knowledge production. *Comparative Migration Studies*, 6(31), 1-17.
- Scholten, P., Collett, E. & Petrovic, M. (2017). Mainstreaming migrant integration? A critical analysis of a new trend in integration governance. *International Review of Administrative Sciences*, 83(2), 283–302.
- Scholten, P., & Penninx, R. (2016). The multilevel governance of migration and integration. İçinde B. Garcés-Mascareñas ve R. Penninx (der.), *Integration processes and policies in Europe: Contexts, levels and actors*, (s. 91-108), Springer Open Access, <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-319-21674-4>. (5 Ocak 2023)
- Sert, D., & Danış, D. (2021). Framing Syrians in Turkey: State control and no crisis discourse. *International Migration*, 59(1), 197-214.
- Sert, D., Danış, D., & Sevinin, E. (2023). *Göç ve deprem durum tespit raporu*. İstanbul: Göç Araştırmaları Derneği, GAR.
- Sert, D., & Sevinin, E. (2023). *Göç ve deprem durum tespit raporu II*. İstanbul: Göç Araştırmaları Derneği, GAR.
- Şahin Mencütek, Z., Gökalp-Aras, N.E., Kaya, A. & Rottmann, S.B. (2023). *Syrian refugees in Turkey. between reception and integration*. IMISCOE Research Series: Springer.
- Şimşek, D. (2019). Türkiye’de Suriyeli mülteci entegrasyonu: Zorlukları ve olanakları. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 4(2): 172-187.
- TEPAV (2021). *İşgücü piyasasında Suriyeliler*. Ankara: TEPAV.
- Unutulmaz, K. O. (2017). Integration of Syrians: politics of integration in Turkey in the face of a closing window of opportunity. İçinde D. Eroglu-Utku, K. O. Unutulmaz, & İ. Sirkeci (der.), *Turkey’s Syrians: Today and Tomorrow* (s. 213–236). Londra: Transnational Press.
- Unutulmaz, K. O. (2022). Suriyelilerin uyumunda bugün ve yarın: Toplumsal algıların dönüşümü ve yönetimi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Türkiye’nin Göç Siyaseti Özel Sayısı*, 21(Özel Sayı), 01-23
- Yanaşmayan, Z., Üstübcü, A., & Kaşlı, Z. (2019). Under the shadow of civilizationist populist discourses: Political debates on refugees in Turkey. *New Diversities*, 21(2), 37-51.
- Yükseker, D. (2021). Kapsayıcı belediyecilik ve göçmenlerin kamusal hizmetlere erişimi: Yerel politikalar için öneriler.” *İstanbul: Türkiye Sosyal, Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı*. <http://www.tuses.org.tr/userfiles/files/kapsayic%C4%B1c%C4%B1%20belediyeler-yerel%20politika%20o%CC%88nerileri.pdf>. (Erişim tarihi 18 Ocak 2023)
- Yükseker, D., Kurtuluş, H., Tekin, U., Kaya Erdoğan, E. (2023). Göçmen mahallelerinde yaşam: Türkiye’de 2010 sonrası göçler ve göçmenlerin toplumsal katılımı, *Heinrich Böll Stiftung*

Derneği Türkiye Temsilciliği, <https://tr.boell.org/tr/2023/11/28/gocmen-mahallelerinde-yasam>.
(Erişim tarihi 29 Kasım 2023)

Zapata-Barrero, R., Caponio, T. ve Scholten, P. (2017). Theorizing the ‘local turn’ in a multi-level governance framework of analysis: a case study in immigrant policies. *International Review of Administrative Sciences*. 83(2), 241–24.